

Драган Олена Іванівна, д.е.н., доцент

Національний університет харчових технологій, м. Київ

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ М'ЯСНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У статті аналізуються передумови та проблеми, які мають бути вирішеними для забезпечення конкурентоспроможності на ринку та подальшого розвитку підприємств м'ясної промисловості України.

Ключові слова: м'ясна галузь, підприємство, виробництво, асортимент, стратегія, споживання, розвиток.

ПРЕДПОСЫЛКИ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МЯСНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

В статье анализируются предпосылки и проблемы, которые должны быть разрешены для обеспечения конкурентоспособности на рынке и дальнейшего развития предприятий мясной промышленности Украины.

Ключевые слова: мясная отрасль, предприятие, производство, ассортимент, стратегия, потребление, развитие

BACKGROUND AND ISSUES OF COMPANIES MEAT INDUSTRY OF UKRAINE

This article analyzes the conditions and problems to be solved to ensure competitiveness in the market and further development of meat industry enterprises of Ukraine.

Keywords: meat industry, enterprise, production, range, strategy, consumption, development.

Постановка проблеми. Вхідження України у світове економічне співтовариство, формування ринкових відносин обумовлює необхідність проведення досліджень щодо передбачення розвитку вагомих галузей харчової промисловості. Одне з провідних місць в системі харчової промисловості України займає м'ясна промисловість.

М'ясна промисловість – це високорозвинута галузь народногосподарського комплексу України, яка задовольняє потреби населення у продукції і є важливим джерелом наповнення бюджету та формування експортного потенціалу країни. Розвиток підприємств м'ясної промисловості у сучасних умовах пов'язаний із зміцненням конкурентних позицій з врахуванням вимог споживачів, розвитком

інфраструктури постачання, ринку і збуту, науково-технічним прогресом для забезпечення інноваційного потенціалу галузі. Останнє потребує проведення аналізу передумов та невирішених проблем функціонування підприємств м'ясної промисловості для подолання кризових явищ та досягнення сталого економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми розвитку підприємств м'ясної промисловості знаходять своє висвітлення у працях вітчизняних науковців, зокрема: Л.В. Дейнеко, П.О. Заремби, С.М. Кваші, Д.Ф. Крисанова, В.Я. Месель-Веселяка, Т.Л. Мостенської, П.Т. Саблука, М.П. Сичевського, С.П. Ярошенка, В.М. Яценка та ін. У роботах цих вчених досліджувались і аналізувались різні аспекти становлення та інтенсифікації м'ясної промисловості, пропонувалися теоретичні і практичні рекомендації щодо забезпечення підвищення ефективності функціонування підприємств м'ясної промисловості. Однак, розвиток м'ясної галузі вимагає постійного моніторингу невирішених проблем підприємств з врахуванням історичних, техніко-технологічних, екологічних, правових, інформаційних та інших аспектів, які недостатньо висвітлені в наукових працях.

Мета статті. Проаналізувати передумови та невирішені проблеми щодо подальшого розвитку підприємств м'ясної промисловості України.

Виклад основного матеріалу. М'ясної промисловості, як індустріальної галузі з комплексним переробленням худоби і м'яса, в Україні до революції (1917 року) не існувало. Забій худоби в основному проводився на приватних бойнях, більшість з яких була примітивно обладнана. У 1913 році в Україні нараховувалось п'ять тисяч забійних пунктів, з яких лише 40 знаходилося в цегельних приміщеннях. Худоба для переробки на м'ясо в основному надходила від поміщицьких і багатих селянських господарств. Виробництво ковбасних виробів здійснювалось у дрібних приватних майстернях. У 1913 році було вироблено м'яса – 219 тис. тонн; консервів – 30,3 муб [1, с.6].

Роки перших п'ятирічок стали роками становлення галузі. При розробці першого плану було намічено заходи щодо індустріалізації м'ясної промисловості. 20 грудня 1929 року ЦК ВКП(б) прийняв Постанову «Про заходи розв'язання м'ясної проблеми», в якій, серед іншого, наголошувалось, що до соціалістичної промисловості щороку залучається мільйони нових робітників. Швидке зростання населення міст, поява нових промислових центрів, численних індустріальних підприємств обумовили зростання потреби населення у продуктах харчування. 28 вересня 1931 року ЦК ВКП(б) і Радою Народних Комісарів СРСР було опубліковано

звернення «Про розвиток м'ясної і консервної промисловості». В ньому підкреслювалось: «Швидке розгортання м'ясної і консервної промисловості, яка спирається на новітні досягнення світової техніки, становить одну із найважливіших ланок соціалістичної реконструкції нашої країни», і надавалась програма побудови м'ясної промисловості. Було поставлено завдання створити комбіновані промислові підприємства (комбінати), щоб раціонально використовувати сировину і, поряд з виробництвом продукції, забезпечити повне використання і перероблення всіх побічних продуктів: ендокринної сировини, крові, кісток тощо. До числа перших промислових будівництв першої п'ятирічки належить будівництво Вінницького, Київського, Одеського, Полтавського, Кременчуцького, Дніпропетровського м'ясокомбінатів. В інших містах України також почали будуватися м'ясокомбінати і м'ясопереробні заводи.

До 1941 року м'ясна промисловість України нараховувала 38 м'ясокомбінатів, 15 ковбасних фабрик і ряд інших підприємств, специфічними рисами яких було широке застосування принципів комбінування виробництва. У республіці були побудовані Козятинський, Первомайський, Бахмачцький та інші птахокомбінати, які були оснащені передовою технікою із впровадженням передової технології виробництва. На цих підприємствах вирощувався молодняк, здійснювалась його переробка і зберігання готової продукції. Асортимент цих виробів складався з 17 найменувань у 1933 році і розширився до 111 найменувань в 1940 році. Було організовано промислове виробництво котлет, пельменів, пірижків, натуральних м'ясних напівфабрикатів, технічних жирів, альбуміну, сухих тваринних кормів, лікарських препаратів. Велика увага приділялася створенню потужної холодильної бази.

Велика Вітчизняна війна зупинила поступовий рух у створенні виробничих потужностей м'ясної промисловості республіки. Більш того, значну кількість підприємств було зруйновано. Крім того, різко скоротилося поголів'я худоби і, відповідно, обсяги виробництва м'яса.

У післявоєнні роки була проведена велика робота щодо відновлення і нарощування виробничих потужностей м'ясної промисловості республіки і технічного переоснащення вже діючих підприємств. Почали працювати дев'ять нових м'ясокомбінатів у містах Олександрія, Котовськ, Красноград, Євпаторія, Первомайськ, Житомир та ін. містах. Введено в експлуатацію 4 великих м'ясопереробних заводи в Лисичанську, Торезі, Харкові і Києві. Реконструйовано з збільшенням потужності 42 м'ясокомбінати і 14 птахокомбінатів [1, с.35].

За адміністративно-командної системи господарювання був сформований потужний технічний потенціал м'ясної промисловості. Так, на 01.01.1990 року працювало 147 підприємств м'ясної галузі України, які могли переробити за зміну понад 2 тисячі тонн худоби та птиці, виробити 1300 тонн ковбасних виробів, понад 500 тонн м'ясних напівфабрикатів, 250 тонн сухих білкових кормів та інших видів продукції [2, с.84]. Це давало можливість задовольнити потреби населення у м'ясопродуктах, а також, експортувати м'ясо, консерви, шкіру, ендокринно-ферментну сировину, субпродукти в країни ближнього і дальнього зарубіжжя.

Підприємства м'ясної промисловості входили до складу монопольних утворень – обласних виробничих об'єднань м'ясної промисловості. В Україні нараховувалось 24 обласних виробничих об'єднання, які об'єднували 147 підприємств м'ясної промисловості та 206 відгодівельних радгоспів та пунктів "Заготхудобавідгодівля". Для об'єднань був характерний монополізм багаторівневого характеру (власності, технології, управління). Понад 30% підприємств були гігантами з чисельністю працюючих від 1 до 8 тисяч чоловік з багатогалузевою структурою (Вінницький, Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Запорізький, Івано-Франківський, Київський, Львівський, Миколаївський, Полтавський, Одеський, Харківський та інші м'ясокомбінати).

Формування організаційної структури підприємств м'ясної промисловості йшло в напрямку створення великих та середніх підприємств, до складу яких, в свою чергу, входили заводи, цехи та дільниці. Вони були сформовані за предметним поділом – виробництвом готової продукції: м'яса, ковбасних виробів, консервів, технічних фабрикатів, медичних препаратів тощо. Крім того, підприємства м'ясної промисловості зосереджували поряд із основним виробництвом велику кількість допоміжних та обслуговуючих виробництв і служб, а також об'єкти соціальної інфраструктури: гуртожитки, дитячі дошкільні установи, об'єкти охорони здоров'я, пансіонати відпочинку тощо. Таким чином, підприємство являло собою багаторівневе лінійно-функціональне утворення.

В умовах адміністративно-командної системи управління взаємо-відносини із сільськогосподарськими підприємствами-постачальниками сировини та збутовими організаціями і підприємствами-виробниками м'ясної продукції формувалися залежно від постанов центральних ланок керівництва держави. Держава прикріпляла до кожного підприємства галузі в наказовому порядку постачальників сировини – колгоспи і радгоспи, які працювали за затвердженими планами і графіками постачання тваринницької сировини. Крім того, держава забезпечувала

централізований збут продукції, який в свою чергу спирався на плани постачання готової продукції, розроблені Міністерством м'ясної і молочної промисловості.

У грудні 1985 року Міністерство м'ясної і молочної промисловості було ліквідовано. Підприємства м'ясної промисловості були підпорядковані обласним Агпропромам, які, в свою чергу, входили до складу Міністерства сільського господарства і продовольства України. Наслідком даної реструктуризації стало погіршення умов розвитку м'ясної промисловості за напрямками: впровадження науково-технічного прогресу у сфері техніко-технологічних змін, організація виробництва і праці, обліку та ціноутворення. Головний недолік – керівництво галузі здійснювалося спеціалістами сільського господарства і сільськогосподарської техніки, які ігнорували проблеми галузі і не були зацікавлені у подальшому розвитку м'ясної промисловості.

У 1992 році, на початку здобуття країною незалежності, був прийнятий Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» – перша редакція закону з конкурентного права [116]. Це була визначальна подія у законодавчому забезпеченні державного курсу на реформування економічних відносин на засадах створення соціально-орієнтованої ринкової економіки. Відповідно до даного закону була сформована конкурентна політика початку реформи, яка була спрямована на подолання пострадянського інституціонального монополізму, запобігання структурному (підприємницькому) монополізму та створення конкурентного середовища в усіх сферах економічного життя. Пріоритетними завданнями були: створення інфраструктури ринкової економіки, підтримання єдиного економічного простору України; запобігання появі приватних монопольних утворень; сприяння створенню приватного сектору економіки, малого та середнього підприємництва; недопущення дискримінації суб'єктів господарювання за формою власності; прищеплення конкурентних засад на всіх рівнях економічних відносин.

Формування законодавчої бази сприяло реформуванню і приватизації великих і середніх підприємств м'ясної промисловості шляхом акціонування. Зміна форм власності підприємств галузі здійснювалася відповідно до вимог Декрету Кабінету Міністрів України "Про особливості приватизації майна в АПК" № 51-93 від 17 травня 1993 р. та Указу Президента України "Про прискорення приватизації майна в АПК" № 66/95 від 19 січня 1995 р., а також Закону України "Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі" № 290/96-ВР від 10 липня 1996 р. [3]. Згідно із законодавством України при приватизації підприємств м'ясної промисловості

застосовувались наступні методи акціонування: обмін приватизаційних паперів на акції; викуп майна, зданого в оренду з правом викупу трудовими колективами; викуп акцій керівництвом підприємства за готівку на пільгових умовах; купівля-продаж акцій за конкурсом або на аукціоні, фондовій біржі.

У 1996 році функціонувало 76,4% акціонерних товариств м'ясної промисловості, в яких була сформована модель управління «колективна власність + колективна форма організації виробництва й праці».

Більшість виробничих об'єднань м'ясної промисловості були ліквідовані, внаслідок чого підприємства отримали статус самостійності і були приватизовані трудовими колективами та працівниками сільського господарства, й перетворенні в акціонерні товариства. Після приватизації підприємства мали можливість об'єднатися в обласні асоціації на добровільній основі.

Станом на 01.05.1996 року згідно Наказу Мінсільгосппроду України від 12.04.96 р. №114 «Про заходи щодо демонополізації агропромислового виробництва Мінсільгосппроду на 1996 рік» у галузі були створені 9 обласних асоціацій: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Сумська, Черкаська, Чернігівська. Крім того, створені на рівні областей акціонерні товариства: на базі виробничих об'єднань (ВАТ «Вінницям'ясо», ЗАТ «Луганськм'ясо» і ВАТ «Одесам'ясо» з підпорядкованими їм дочірніми підприємствами), на базі головних підприємств (Тернопільське, Херсонське, Чернівецьке) та три з відокремленим апаратом управління (Волинське, Івано-Франківське і Хмельницьке).

19 грудня 1995 була створена Національна асоціація виробників м'яса і м'ясопродуктів "Укрм'ясо", яка є добровільною, недержавною, некомерційною і саморегульованою організацією. Головними цілями асоціації є: сприяння розвитку системи виробництва м'яса та м'ясних продуктів, стабілізації і постійному поліпшенню функціонування ринку їх в Україні, сприяння розвитку конкуренції; підвищення довіри постачальників товарів до споживачів м'яса та м'ясопродуктів до учасників асоціації; розроблення і виконання стандартів етики і правил поведінки учасників ринку м'яса та м'ясопродуктів, що направляються учасниками асоціації на ринок відповідно до кодексу поведінки, погодженого з Антимонопольним комітетом України; представництво інтересів учасників асоціації перед державними і громадськими органами, організаціями, іншими особами; захист інтересів учасників асоціації, в тому числі шляхом їх представництва в державних органах; сприяння створенню необхідної нормативної бази для розвитку відповідних товарних ринків

України, розроблення, обговорення та затвердження обґрунтованих видів класифікаторів та стандартів галузі, що не суперечать антимонопольному законодавству; впровадження взаємодовіри, взаємної надійності, порядності і ділового партнерства у взаємовідносинах між учасниками асоціації, постачальниками та споживачами; ознайомлення громадськості з діяльністю асоціації та її учасників; створення системи технічного інформаційного забезпечення та освіти учасників асоціації, в тому числі шляхом організації мережі необхідних структур; сприяння розвитку сучасного менеджменту, правдивої реклами та проведенню спільного маркетингу; збирання, розроблення та розповсюдження технічної та спеціальної інформації відповідно до чинного законодавства [4].

Національна асоціація «Укрм'ясо» фінансується за рахунок вступних і членських внесків, субсидій, відрахувань коштів на утримання персоналу та інших джерел прибутку, пов'язаних з діяльністю асоціації. За останні роки фінансування асоціації значно погіршилося, тому що більшість підприємств-учасників збиткові і не мають коштів для членських внесків.

Дослідження свідчать, що приватизація не забезпечила кардинальних змін у господарській діяльності власників, не стимулювала структурну перебудову виробництва підприємств галузі. Сертифікатна приватизація по суті сформувала економічно неефективну стартову структуру акціонерної власності, розпорошення прав власності на тисячі акціонерів, які були розміщені по містах і селах України. Реалізована схема акціонування виявила важливу особливість власності в м'ясній промисловості – її нинішні реальні власники не мали достатньо капіталів для інвестицій у розвиток підприємства, тобто не були здатні виконати функції стратегічних власників та інвесторів. При цьому були зруйновані традиційні механізми управління власністю, що сприяло розквіту тіньової економіки та занепаду підприємств.

Водночас майно соціальної сфери, яке було передане при приватизації безоплатно акціонерним товариствам (гуртожитки, дитячі садки, поліклініки, професійно-технічні училища, пансіонати, бази відпочинку, їдальні, клуби тощо), почало перепрофільовуватися і розпродаватися комерційним структурам для іншого призначення.

Фондом державного майна України та його регіональними відділеннями вчасно не були вжиті заходи щодо приватизації або продажу підприємств – об'єктів незавершеного будівництва. Так, наприклад, недобудований Крижопільський м'ясокомбінат (Вінницька область) проектною потужністю 50 т м'яса за зміну було

знищено. Не враховуючи, що станом на 01.01.1993 року вартість освоєних капіталовкладень у будівництво даного підприємства становила 17 млн. рублів, повністю були побудовані адміністративний корпус, очисні споруди, які проектували для обслуговування підприємства і всього міста Крижопіль. Це сталося тому, що не був достатньо відпрацьований механізм ефективної приватизації і державного нагляду за післяприватизаційним періодом функціонування підприємств м'ясної промисловості.

У періоді 1999–2003 років почався другий етап реформування власності підприємств м'ясної промисловості за рахунок відкриття вторинного ринку продажу акцій. У зв'язку з тим, що у більшості акціонерних товариств не було проведено індексації статутного капіталу відповідно до індексації основних засобів, виникла можливість у керівників підприємств та інших осіб викупити акції за номінальною вартістю 0,25–0,35 грн. Водночас балансова вартість акцій складала від 3,5–30 грн. і більше. Таким чином підприємства м'ясної промисловості почали змінювати організаційну форму господарювання шляхом перетворення відкритих акціонерних товариств у закриті акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю. В руках приватних осіб сконцентрувалися контрольні та блокуючі пакети акцій. Асоціації на обласному рівні перестали задовольняти потреби нових власників підприємств. У зв'язку з високою конкуренцією на ринку сировини та збуту продукції, підприємства переходять на прямі зв'язки із сільськогосподарськими підприємствами та зі споживачами продукції. Саме тому були ліквідовані асоціації в Донецькій, Львівській, Черкаській та інших областях, які виявилися неієздатними в умовах переходу до ринкової економіки.

Внаслідок банкрутства було ліквідовано: Київський м'ясокомбінат, Ровенський м'ясокомбінат, Смілянський м'ясокомбінат, Катеринопільський птахокомбінат, Дніпропетровський м'ясокомбінат та інші великі підприємства галузі. Натомість, максимально пропагандувалися переваги малого бізнесу. Малий бізнес отримав активну законодавчу підтримку – так, протягом 1998–2008 років на підтримку малого підприємництва було прийнято майже 20 указів Президента України. Активно діє Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва», затверджено Національну програму розвитку малого підприємництва. Внаслідок чого, у м'ясній промисловості було введено в дію велика кількість малих підприємств і цехів, які побудовані в сільськогосподарських підприємствах. Водночас, малі підприємства м'ясної галузі частіше допускають порушення в своїй роботі: несвоєчасне проведення капітальних та поточних ремонтів виробничих приміщень, недостатня

забезпеченість технологічним та холодильним обладнанням, порушення поточності технологічних процесів, порушення при оформленні посвідчень якості, відсутність відомчих лабораторій (лабораторний контроль на договірній основі не забезпечує необхідний обсяг та періодичність досліджень), недостатня забезпеченість працівників санітарним одягом, а виробництва – миючими та дезінфікуючими засобами, несвоєчасне проходження працівниками медичних оглядів, невиконання графіків проведення санітарних днів, утримання виробничих приміщень у незадовільному стані, залучення на виробництво працівників без спеціальної освіти [5, с.24].

На нашу думку, малий бізнес не може бути основою економіки м'ясної галузі. Малі підприємства не зможуть конкурувати з великими та середніми підприємствами щодо забезпечення вимог дотримання якості, впровадження міжнародних стандартів.

Станом на 01.01.2009 р. основні структурні зрушення в економіці більшості великих підприємств м'ясної промисловості відбуваються при зниженні обсягів виробництва продукції, скороченні робочих місць. Майже весь виробничий потенціал базується на експлуатації основних фондів з фізичним зносом 50–60%.

В Україні існують заводи, що виготовляють обладнання для підприємств галузі: ВАТ «Полтавамаш», АТ «Донецький завод «Продмаш», ВАТ Черкаський машинобудівний завод «Темп», ВО «ЮМЗ» і Машинобудівний завод «Дуко-Технік» (м. Дніпропетровськ), виробником консервного обладнання є ВАТ «Криммаш» (м. Сімферополь). Однак, вітчизняні машинобудівні підприємства поступаються зарубіжним у питаннях якості, програмного забезпечення та автоматизації процесів (операцій), впровадження технічних інновацій, а також маркетингу і реклами через брак коштів для просування своєї продукції на вітчизняний ринок. Тому підприємства переважно закуповують нове обладнання або таке, що було в експлуатації, відомих іноземних фірм, представлених на ринку України у великій кількості. Цей сегмент ринку в галузі освоїли німецькі фірми: Schaller, Stephan, Bertsch-Laska, Fessmann, Kilia, Higel; словацькі та польські фірми: PSS, Karpowicz, Ruhle, Maja, InjectStar, Ecomex, Dakstar; російські фірми: ТОВ «Силд Ейр» (м. Вороніж), фірма «Крипмаш»; білоруська фірма «Корунд»; іспанська фірма «Metalquimia»; французька фірма «Dadaux» та інші. Недоліки придбання іноземного обладнання: достатньо високі ціни, відсутність сервісного обслуговування, складності щодо ремонту і забезпечення запчастинами.

У Законі України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» зазначається, що пріоритетним напрямком є

забезпечення потреб агропромислового комплексу вітчизняною технікою та обладнанням, в тому числі для переробки сільськогосподарської продукції. Даним Законом передбачено здійснення за рахунок бюджетних коштів часткової (до 70%) компенсації облікової ставки Національного банку України за кредити банків, які надаються машинобудівним підприємствам, а також часткова (до 40%) компенсація державою вартості техніки й обладнання, що постачається підприємствам харчової та переробної промисловості. Однак, практичне втілення цих положень дуже обмежене.

Для подальшого розвитку вітчизняних підприємств машинобудування необхідна підтримка на рівні держави щодо залучення інвестицій для модернізації, реконструкції і оновлення технічної бази. Водночас бажано залучити іноземних інвесторів – машинобудівні підприємства Німеччини, Польщі, Угорщини, Росії, що спеціалізуються на виробництві обладнання для підприємств м'ясної промисловості, до створення спільних підприємств.

Необхідно враховувати, що іноземні інвестори обережні при вкладанні своїх капіталів у підприємства м'ясної промисловості України через наступні причини:

- високий рівень збитковості підприємств м'ясної галузі;
- недосконала нормативно-законодавча база щодо захисту інвесторів не сприяє інвестуванню підприємств;
- стан сировинної бази;
- слабо розвинутий фондовий ринок;
- значні політичні та економічні ризики.

Серйозною проблемою залишається для підприємств м'ясної галузі дотримання екологічної безпеки. Підприємства мають у своїй структурі екологічно небезпечні підрозділи: аміачно-компресорні цехи, аміакосховища, бази передзабійного утримання худоби, санітарні забійні пункти, цехи технічних фабрикатів, що займаються накопиченням та переробленням відходів виробництва та інші. Більшість існуючих споруд з очистки стічних вод, систем зворотного та повторного використання води підприємств м'ясної промисловості малопотужні, фізично та морально застарілі і не забезпечують їхньої ефективної очистки, а на малих підприємствах вони взагалі відсутні. Саме тому підприємства галузі потребують оснащення сучасними потужними очисними спорудами.

Результати роботи м'ясної промисловості за 1990–2008 роки, наведені у табл.1, свідчать, що обсяги виробництва м'яса (включаючи субпродукти I категорії) у динаміці не мали сталого значення зростання або зниження [6].

МОЗ України на 2005–2015 рр. (83 кг (100%))	101	53,6	40,7	37,6	41,2	43,5	47,0	50,6	55,4	48,8
---	-----	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Розраховано за даними Держкомстату України [6]

Споживання м'яса і м'ясопродуктів в Україні із розрахунку на одну особу за 1990–2008 роки поступово зростає із року в рік, дуже повільно наближаючись до фізіологічної норми споживання – 83 кг м'яса і м'ясопродуктів. У 1990 році споживання м'яса і м'ясопродуктів населенням становило 101% від норми споживання. За період 1991–2008 роки споживання м'яса і м'ясопродуктів зменшилось у 2,3 рази і у 2008 році становило 41 кг із розрахунку на одну особу, що складає 48,8% нижче раціональної норми споживання. Це приблизно у 3 рази менше, ніж у розвинених європейських країнах (Англія, Франція, Австрія, Німеччина та ін.). Суттєве зменшення обсягів виробництва м'яса і м'ясопродуктів на одну особу за рік ілюструють наступні дані в табл.3.

Таблиця 3

Виробництво м'ясної продукції на одну особу за рік (в кг)

Номенклатура продукції	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008
М'ясо, включаючи субпродукти I категорії	53,2	18,6	8,1	13,2	16,3	20,9	21,7
У %% до 1990 року	100	35,0	15,2	24,8	30,6	39,3	40,8
Ковбасні вироби	17,3	5,4	3,5	6,6	6,4	7,1	7,2
У %% до 1990 року	100	31,2	20,2	38,2	37,0	41,0	41,6
М'ясні напівфабрикати	5,7	0,8	0,3	3,0	3,2	3,8	2,0
У %% до 1990 року	100	14,0	5,3	52,6	56,1	66,7	35,1

Розраховано за даними Держкомстату України [6]

У 2008 році виробництво м'яса на одну особу складало 40,8% від показника 1990 року, виробництво ковбасних виробів – 41,6%; м'ясних напівфабрикатів – 35,1%. Рівень 1990 року залишається не досягнутим по всіх основних товарних групах. Водночас тенденція підвищення споживання м'ясної продукції на одну особу зберігається за рахунок зростання в раціоні м'яса птиці: 2005 р. – 53%; 2006 р. – 55,2%; 2007 р. – 56,5%; 2008 р. – 65,4% від загального обсягу м'яса, що споживається. Споживання яловичини у структурі харчування пересічного українця знижується із року в рік: 2005 р. – 31%; 2006 р. – 25,1%; 2007 р. – 22,5%; 2008 р. – 17,0%. Однією з основних причин спаду виробництва яловичини є відсутність сировини як результат скорочення поголів'я худоби.

Висновки. Аналіз розвитку підприємств м'ясної галузі свідчить про існування цілого комплексу проблем, які не можуть бути вирішені на рівні окремих підприємств, тому існує нагальна потреба в створенні нових організаційних утворень на

регіональному рівні, які б захищали інтереси підприємств-виробників всіх форм власності та господарювання, сприяли б налагодженню взаємовигідних міжгалузевих зв'язків та виходу на зовнішні ринки, але не обмежують економічну свободу підприємств. Дані організаційні утворення могли б забезпечувати моніторинг споживчих ринків м'ясної продукції та інформаційне обслуговування, здійснювати прогнозування розвитку галузі на рівні регіонів, надавати юридичну, консультативну та іншу допомогу підприємствам.

Для забезпечення конкурентоспроможності підприємств м'ясної промисловості необхідне детальне вивчення існуючих проблем та шляхів їх вирішення, а також, дослідження можливостей утримання конкурентних переваг та пошук резервів підвищення ефективності виробництва.

Література

1. Флагман м'ясної індустрії України [За ред. А. Степаненко] – Вінниця: «Універсум-Вінниця», 2000. – 292 с.
2. Ярошенко С. П. Резерви підвищення конкурентоспроможності м'ясного підкомплексу України: монографія / С. П. Ярошенко. – Суми : Козацький вал, 1998. – 249 с.
3. Закон України «Про особливості приватизації майна в АПК» від 10.07.96 р. №290/96–ВР //Урядовий кур'єр. –1996. – 15 серпня. – С.7,8.
4. Статут Національної асоціації виробників м'яса та м'ясопродуктів України. – К. : Нац. асоц. «Укрм'ясо», 1995.– 18 с.
5. Литвиненко Л. Випускати якісну і безпечну продукцію означає працювати в рамках закону / Л. Литвиненко // Мясной бизнес. – 2004. – №11 (29). – С. 24–25.
6. Україна у цифрах у 2008 році: збірник. [За ред. О. Г. Осауленка] /Держ. комітет статистики України – К. : «Консультант» – 2009. – 258 с.
7. Заяс Ю.Ф. Качество мяса и м'ясопродуктів /Ю.Ф. Заяс. – М.: Легкая и пищевая промышленность, 1981.– 480 с.

Видання: Формування ринкових відносин. – 2010. – №6 (109). – С.96–102.